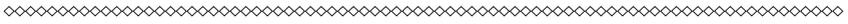


อัตลักษณ์เชิงช่างเทริดโนราในภาคใต้¹ The Identity of Serd Nora's Artisan School in the south of Thailand



จักรพันธ์ สิทธิกุล^{2*} (Jakkapan Sihikul)^{2*}
พรพันธุ์ เขมคุณาศัย³ (Pornphan Khemakhunasai)³
พรไทย ศิริสาธิตกิจ⁴ (Pornthai Sirisatidkit)⁴

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอัตลักษณ์เทริดโนราและคติความเชื่อของสกุลช่างในภาคใต้ โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสังเกตและการสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลหลัก แนวคิดที่นำมาวิเคราะห์ได้แก่แนวคิดอัตลักษณ์ และความเชื่อ

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง การสร้างชุดสารคดีดิจิทัลอัตลักษณ์เชิงช่างเทริดโนราในภาคใต้สถานะเป็นโครงการวิจัยย่อยในแผนงานวิจัย “การสังเคราะห์รูปแบบการ แปรลงทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการสร้างสรรค์สังคมแห่งความปกติใหม่” ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย และนวัตกรรมจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) งบประมาณปี 2565

² นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวัฒนธรรมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ 90000, อีเมล: Palmpalm26062540@gmail.com

³ รองศาสตราจารย์ ดร., สาขาวัฒนธรรมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ 90000, อีเมล: k.khemakhunasai@gmail.com

⁴ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., สาขาวัฒนธรรมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ 90000, อีเมล: pornthai2517@gmail.com

¹ This article is part of the research on the creation of a digital documentary series on the identity of Nora headdress craftsmen in the South. The status is a sub-research project in the research plan “Synthesizing the model of cultural capital transformation for the creation of a new normal society”, which received research and innovation funding from the National Research Office (NRCT) in the budget year 2022.

² Graduate Student, Master of Arts Program in Cultural Studies, Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University, Songkhla, 90000, Thailand, E-mail: Palmpalm26062540@gmail.com

³ Assoc. Prof., Dr., Master of Arts Program in Cultural Studies Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University, Songkhla, 90000, Thailand, E-mail: k.khemakhunasai@gmail.com

⁴ Asst. Prof. Dr., Master of Arts Program in Cultural Studies Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University, Songkhla, 90000, Thailand, E-mail: pornthai2517@gmail.com

* Corresponding author : E-mail Palmpalm26062540@gmail.com

ผลการศึกษาพบว่า อัตลักษณ์เทริดโนราของสกุลช่างภาคใต้มีความโดดเด่นที่แตกต่างกันดังนี้ สกุลช่างอัน จังหวัดสงขลา การตกแต่งโครงเทริดด้วยการปั้นลายตัวพุด ลายตัวผมเทริด และลายแมงดาตามกัน สกุลช่างลัน จังหวัดตรัง โดดเด่นด้านการทำเพดานเทริด 4 ชั้น การแต้มสีเป็นลายตีนจุกตุบบริเวณโครงเทริด สกุลช่างแวก จังหวัดนครศรีธรรมราช การใช้ไม้รักทำยอดเทริดเพราะมีความเชื่อจะมีคนรักคนหลง เพดานเทริดประดับดอกไม้ไหว โครงเทริดตกแต่งด้วยการปั้นลายรักร้อย ลายตาข้าวพอง ส่วนโครงหน้าเทริดทำเป็นรูปทรงเรียกว่าหยักไผ่ผม และสกุลช่างลำย จังหวัดพัทลุง โดดเด่นในการใช้ไม้ขนุนและไม้ยอทำเพดานเทริด ส่วนยอดเทริดใช้วิธีการขูดเป็นรูปดอกบัว โครงเทริดตกแต่งด้วยการปั้นลายหยดน้ำค้าง การแต้มสีแดงซึ่งภาษาช่างเรียกว่าการเขียนศิลป์ ส่วนคติความเชื่อของสกุลช่าง สำหรับลวดลายของแต่ละสกุลช่างสะท้อนคติความเชื่อ ดังนี้ สกุลช่างอัน ใช้ลายตัวพุด มีลักษณะเหมือนตัวโอม แทนความโชคดี ในขณะที่สกุลช่างลันใช้ลวดลายตัวโอมเหมือนกันให้ความหมายแทนความสำเร็จ ส่วนสกุลช่างแวก ใช้ลายดอกประจำยามทั้ง 4 ทิศ หรือเวทดาทั้ง 4 ทิศ ซึ่งเปรียบเสมือนพระพรหม และสกุลช่างลำย เน้นลาย หยดน้ำค้าง แทนเมตตามหานิยม

คำสำคัญ : อัตลักษณ์เชิงช่าง, เทริดโนราใหญ่, โนราใหญ่, ภาคใต้

Abstract

This research aims to study the identities of the Serd Nora (a pointed headdress crown), and the beliefs of the artisan schools in the South. Qualitative research was used by observation and interviews with 3 main informants' groups, consisting of 4 artisan schools in Songkhla province, Trang province, Nakhon Si Thammarat province, and Phatthalung province in the amount of 5 people, 6 senior Nora teachers, and 6 Serd Nora specialists, totaling 17 people.

The research results found that the Serd Nora (the crown) identities of each southern artisan are distinctive. Mr. Aon's artisan school in Songkhla is remarkable. Mr. Loon's artisan school in Trang is distinguished by making

a 4-tiered layer of the crown. Mr. Wack's artisan school in Nakhon Si Thammarat is outstanding by using red zebra wood to make the top of the crown. Mr. Lai's artisan school in Phatthalung is notable for the use of auspicious wood types of jackfruit wood. The top of the thread was dug in the shape of a lotus flower. The roof structure is decorated with dew drop molding and red dots, which the artisan had called art writing. For the beliefs of every artisan school, we have found that they believe in the auspicious wood that is used to make the crown. The patterns of each school also reflect their beliefs. Mr. Aon uses the Gardenia pattern, while Mr. Loon uses the same 'Om' pattern to define success and prosperity. Mr. Wack uses the Pra Jam Yam flower in all 4 directions or angles in all 4 directions, as it compares to the Brahma. Mr. Lai focuses on using the pattern of dew drops to convey popularity and charisma.

Keywords: Craftsmanship Identity, Serd Nora Yai, Nora Yai, South of Thailand

บทนำ

วัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นอัตลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาของผู้คนในแต่ละท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบวิถีชีวิตของผู้คนทั้งในอดีต และปัจจุบัน โดยเฉพาะพื้นที่ภาคใต้ที่มีลักษณะเป็นสังคม พหุวัฒนธรรม มีความหลากหลายทั้งด้านภาษา ศาสนา วรรณกรรม สถาปัตยกรรม ดนตรีและศิลปะการแสดงต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแต่สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นอัตลักษณ์ภาคใต้ได้อย่างดี

การแสดงโนราเป็นศิลปะการแสดงที่มีลักษณะเด่นของภาคใต้ แสดงกันอย่างแพร่หลายโดยเฉพาะพื้นที่ถิ่นกำเนิดบริเวณราบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เกิดเป็นตำนานเรื่องเล่ามุขปาฐะ ที่มีการเล่าสืบทอดกันมา แสดงให้เห็นถึงการกำเนิดของโนราทำให้เกิดอัตลักษณ์การแสดงของท้องถิ่นทั้งการขับร้องบทกลอน ด้วยสำเนียงภาษาถิ่นใต้ การพัฒนาการตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่มีการสืบทอดรุ่นสู่รุ่น ทำให้มีเรื่องเล่าหรือตำนานที่หลากหลาย และในตัวตนานยังมีความแตกต่างกันบาง สิ่งที่มีเรื่องเล่ากล่าวเหมือนกันคือ เครื่องทรงโนราที่ได้รับพระราชทานจากกษัตริย์โดยเฉพาะ

“เทริดโนรา” ที่มีอัตลักษณ์ที่เด่นอย่างมาก และเป็นหัวใจหลักของการแสดงรำว่า ในตำนานโนราที่เล่าขานบริเวณที่ราบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ประกอบไปด้วย 2 ตำนาน ตำนานแรกของวัดเขียนบางแก้ว จังหวัดพัทลุง และตำนานที่สองของ วัดสงขลา ในตัวตำนานกล่าวถึงการก่อกำเนิดโนรา แต่ทั้งสองตำนานอาจจะมี ความแตกต่างอยู่บ้าง แต่ตำนานของพื้นที่จังหวัดพัทลุง และจังหวัดสงขลาที่มีลักษณะ เหมือนกันกล่าวว่า พระยาสาชญาฟ้าพาดได้ประทานพร้อมมอบด้วยเครื่องทรง ได้แก่ เทริด ทับทรวง สังวาล หางหงส์ กำไลต้นแขน กำไลปลายแขน กำไลมือ ปั้นเหน่ง ชายไหว ชายแครง สนับเพลลา” ให้แก่ขุนศรีศรัทธา จะได้เห็นว่าการแต่งตัวของโนรา ตามตำนานของจังหวัดพัทลุงและจังหวัดสงขลา มีส่วนประกอบสำคัญคือ เทริดโนรา (วิมล จิโรจพันธุ์ และคณะ, 2551 : 242-243)

เทริดโนราปรากฏภาพถ่ายที่บ่งบอกว่าการแต่งตัวของโนราไปทางละครจีน หรืออย่างละครชาติตรี ปรากฏภาพถ่ายของโนรากล้าย พรหมเมศ หรือโนรากล้าย ชี้นอน ที่การแต่งตัวจะไม่เน้นแต่งเครื่องทรงมากอย่างในปัจจุบัน แต่ในอดีตการ แต่งตัวโนราได้รับอิทธิพลความเป็นมโนราห์ชาติตรีที่มีการผสมผสาน จนมาในช่วง ยุคหลังได้มีการสร้างสรรค์อัตลักษณ์การแต่งตัวโนราขึ้นมาใหม่จนมีอัตลักษณ์การแต่ง ตัวอย่างในปัจจุบัน แต่สิ่งที่ไม่เคยปรับเปลี่ยนคือ เทริดโนรา และยังคงรูปแบบเดิม

เทริดโนราเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมด้านศิลปะการแสดงท้องถิ่น ของภาคใต้ที่มีความโดดเด่น อัตลักษณ์เชิงช่างของแต่ละสกุลช่างโดยเฉพาะใน ภาคใต้ มีการสืบเชื้อสายจากรุ่นสู่รุ่น มาไม่น้อย 4 รุ่นอายุคน ในบทความวิจัยนี้ เน้นการศึกษาจากช่าง 4 จังหวัด ซึ่งเป็นพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมโนรา สกุลช่าง ที่ยังมีการสืบทอด ได้แก่ สกุลช่างอัน อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลาสกุลช่างลุ่ม อำเภอนวโยง จังหวัดตรัง สกุลช่างเว้า อำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช และ สกุลช่างล่า อำเภอกงหรา จังหวัดพัทลุง

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาอัตลักษณ์เทริดโนราและคติความเชื่อของสกุลช่างในภาคใต้

การทบทวนวรรณกรรม

1. แนวคิดอัตลักษณ์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเทรดิโนรา

1.1 แนวคิดอัตลักษณ์

1.1.1 ความหมายอัตลักษณ์

ความหมายของอัตลักษณ์นี้ ประสิทธิ์ ลิปรีชา (2547 : 32-33) อ้างใน ประไพพิมพ์ พาณิชสมัย (2560 : 7) ได้กล่าวถึงความหมายของอัตลักษณ์ (Identity) ว่ามีรากศัพท์มาจากภาษาลาติน คือ Identitas เดิมใช้คำว่า Idem ซึ่งหมายถึง เหมือนกัน (The same) อย่างไรก็ตามโดยพื้นฐานภาษาอังกฤษแล้ว อัตลักษณ์ มีความหมายสองนัยยะด้วยกัน คือ ความหมายเหมือนและความเป็นลักษณะเฉพาะ ที่แตกต่างออกไปนั่นคือการตีความหมายเหมือนกันบนพื้นฐานของความสัมพันธ์ และการเปรียบเทียบกับระหว่างคนหรือสิ่งของในสองแง่มุมมอง คือ ความคล้ายคลึง และความแตกต่าง นอกจากนั้นแล้ว Jenkins ยังชี้ให้เห็นว่าอัตลักษณ์มิใช่เป็นสิ่งที่ มีอยู่แล้วในตัวของมันเอง หรือกำเนิดขึ้นมาพร้อมคน หรือสิ่งของ แต่เป็นสิ่งที่ ถูกสร้างขึ้นและมีลักษณะความเป็นพลวัตอยู่ตลอดเวลาซึ่งสอดคล้องกับการ ให้ความหมายของ Berger and Luckmann (1967 : 173) ใน ประสิทธิ์ ลิปรีชา (2547 : 33) ที่ว่าอัตลักษณ์ถูกสร้างขึ้นโดยกระบวนการทางสังคม ครั้งเมื่อตกผลึก แล้วอาจมีความคงที่ปรับเปลี่ยนรูปแบบไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทางสังคม เป็นหลัก อีกนัยหนึ่ง อัตลักษณ์เป็นเรื่องของความเข้าใจและการรับรู้ที่เราเป็นใคร และคน 10 อื่นเป็นใครนั่นคือเป็นการก่อก่อปรี่ขึ้นและดำรงอยู่ว่าเรารับรู้เกี่ยวกับตัว เราเองอย่างไร และคนอื่นรับรู้เราอย่างไรโดยมีกระบวนการทางสังคม ในการสร้าง และสืบทอดอัตลักษณ์ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับบริบทของความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีต่อ คนหรือกลุ่มอื่น ๆ ด้วย

1.1.2 ประเภทของอัตลักษณ์

อภิญา เพื่อฟูสกุล, (2546) อ้างใน ประไพพิมพ์ พาณิชสมัย, (2560 : 9) อ้างถึง แคทรีนวุตเวอร์ต (1997) กล่าวว่า ประเภทของอัตลักษณ์ มี 2 ระดับ คือ (1)อัตลักษณ์บุคคล (Personnel Identity) (2) อัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity) เพื่อศึกษาความคาบเกี่ยวและปฏิสัมพันธ์ของทั้งสองระดับนี้ บุคลิกภาพไม่ได้

หมายถึง การตอบสนอง (Response) ต่อสิ่งเร้าข้างนอกแต่เป็นความพร้อมหรือแนวโน้มที่ตอบสนอง ในขณะที่ “อีริก อีริกสัน” (Erick Erickson) นักจิตวิทยา มองว่าการก่อรูปของอัตลักษณ์เป็นกระบวนการตลอดทั้งชีวิต (Alife long Process) และคนเราสามารถเปลี่ยนแปลงลักษณะสำคัญของตนเองได้ อีริกสัน เลือกว่า คำว่า อัตลักษณ์ (Identity) แทนคำว่า บุคลิกภาพและแม่ได้อิทธิพลจาก “ฟรอยด์” เขาเลือกที่เน้นที่บทบาทของ Ego มากกว่าบทบาทของจิตสำนึก และมีนัยของการเน้นเสรีภาพในการเลือกของปัจเจกแต่ละคนจึงต้องรับผิดชอบต่อทางเลือกในชีวิต และรูปแบบอัตลักษณ์ที่ตนเลือกเป็นปัจเจกสามารถบูรณาการที่หลากหลายให้เข้ามาอยู่ในอัตลักษณ์เพียงหนึ่งเดียวได้ หากล้มเหลวเกิดภาวะวิกฤตของอัตลักษณ์ (Identity Crisis) คือ อาการที่ค้นหาตนเองไม่พบ ไม่รู้แน่ว่าตนเอง คือ อะไรไม่มั่นใจในความสามารถของตน และไม่รู้จักวางตนในความสัมพันธ์กับผู้อื่น ผลในขั้นต่อมา คือ ทางเลือกระหว่าง บุคลิกภาพที่ชอบโดดเด่นด้วยตนเองประสบผลในการพัฒนาอัตลักษณ์ที่มีคุณภาพมีบุคลิกภาพที่มีการบูรณาการมีความสัมพันธ์ที่ดีกับอดีตของตน ส่วนคนที่หาอัตลักษณ์ตนเองไม่พบ หรือมีอัตลักษณ์ที่แตกสลายก็รู้สึกว้าชีวิต คือ ความสิ้นหวัง และไม่อาจแก้ไขให้ได้วิธีการเชื่อมโยงปัจเจกเข้ากับอัตลักษณ์ร่วมทางสังคมนั้น

1.1.3 อัตลักษณ์ด้านวัฒนธรรม

ศิรินาถ ปิ่นทองพันธุ์, (2546) อ้างในประไพพิมพ์ พาณิชสมัย, (2560 : 20) เสนอว่าวัฒนธรรมก่อให้เกิดอัตลักษณ์ ทำให้เราแตกต่างจากคนกลุ่มอื่น ๆ โดยแบ่งวิธีการเรียนรู้ที่ทำให้ทราบถึงความแตกต่างไว้ 10 กลุ่มคือ 1) ระบบการสื่อสารและภาษา 2) ลักษณะท่าทางและการแต่งกาย 3) อาหารและนิสัยการบริโภค 4) เวลาและความสำนึก 5) การตอบแทนและการทักทาย 6) ความสัมพันธ์ 7) ค่านิยมและบรรทัดฐาน 8) ความรู้สึกเป็นตัวเองและระยะห่าง 9) การพัฒนาด้านจิตใจและการเรียนรู้และ 10) ความเชื่อและทัศนคติ

Hall, (1997 : 258) อธิบายว่า เราสามารถสร้างภาพตัวแทนต้นแบบวัฒนธรรมได้ โดยเลือกดึงเอาคุณสมบัติบางอย่างของบุคคลที่เด่นชัด มีชีวิตชีวา เข้าใจง่าย เป็นที่รับรู้ทั่วไปออกมาและลดทอนอัตลักษณ์บุคคลที่มีความน่าสนใจน้อยกว่าลงไป วิธีการลดทอนคือ (1) ทำให้คุณสมบัตินั้นสิ้นสุดชั่วเกินจริง

เพื่อให้เข้าใจได้ง่าย (2) การสร้างอัตลักษณ์คู่ตรงข้ามออกมา (3) ให้ค่ากับคู่ตรงข้ามที่ถูกสร้างขึ้นมาไม่เท่ากัน เช่น ให้น้ำหนักความสำคัญและเชิงบวกกับด้านพระเอก ผู้ร้ายเป็นคู่ตรงข้าม การสร้างภาพตัวแทนนี้ต้องทำให้สอดคล้องกับรสนิยมทางชนชั้นของกลุ่มเป้าหมายด้วยในการศึกษาอัตลักษณ์ของบุคคลหรือชุมชนน่าจะศึกษาได้จากภาพตัวแทนที่แสดงออกมาเป็นสัญลักษณ์ หรือเครื่องหมายอัตลักษณ์ซึ่งอาจจะแสดงผ่านสื่อต่าง ๆ หรือแสดงให้ผู้อื่นรับรู้ เช่น การใช้ภาษา ศาสนา เครื่องแต่งกาย และการบริโภค เป็นต้น (ประไพพิมพ์ พานิชสมัย, 2560 : 20)

1.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเทริดโนรา

1.2.1 ความหมายของเทริดโนรา

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานได้, (2525) กล่าวไว้ว่า “เทริด (เซิด) เครื่องประดับศีรษะรูปมงกุฎอย่างเตี้ย และสุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ ได้กล่าวไว้ว่า “เทริดเป็นเครื่องประดับศีรษะของตัวนายโรงหรือโนราใหญ่หรือตัวยืนเครื่อง (โบราณไม่นิยมให้นางรำใช้) ทำเป็นรูปมงกุฎอย่างเตี้ย มีกรอบหน้า มีด้ายมงคลประกอบ” เพดานเทริดใช้ไม้ทองเหลือง ยอดและหูเทริดใช้ไม้รักหรือไม้ยอ เป็นการเอาเคล็ดจากคำว่า ทอง รัก และยอ เพื่อความเป็นศิริมงคลตัวโนรา ลงรัก ลงน้ำทอง ตกแต่งด้วยใบกระจิงและแกะลายกนกต่าง ๆ โครงฐานยอดจะพันด้วยสายสิญจน์ที่ใช้ในพิธีครอบเอาไว้ สมัยก่อนโนราคณะหนึ่ง ๆ มักจะมีเทริดเพียงยอดเดียว เทริดถือเป็นของสูงเป็นที่อยู่ของครู

พัทธานันท์ สมานสุข, (2559 : 178) อ้างในมานพ อ่อนแก้วและคณะ (2562 : 36) ได้ให้ความหมายของเทริดว่า เทริดโนราเป็นเครื่องสวมศีรษะของโนราถือว่าศักดิ์สิทธิ์และเชื่อว่าเป็นที่สถิตของครูโนรามีลักษณะเป็นเทริดทรงสูง ส่วนโครงรอบนอกนั้นสานด้วยไม้ไผ่ซึ่งมีขนาดกว้างประมาณ 5 นิ้ว ความสูงถึงยอดประมาณ 15 นิ้ว ส่วนเพดานทำด้วยไม้ทองเหลือง ยอด และหู ทำด้วยไม้รัก หรือไม้ยอเหตุผลที่ใช้ไม้ทั้ง 3 ชนิดมาทำในส่วน ของเทริดนั้นก็เพราะว่าเพื่อเป็นการเอาเคล็ดจากชื่อไม้ คือ

คำว่า “ทอง” หมายถึง ไม้ทองหลวง

คำว่า “รัก” หมายถึง ไม้รัก

คำว่า “ยอ” หมายถึง ไม้ยอ

ในทางไสยศาสตร์ และความเชื่อของคนในพื้นที่ภาคใต้ เชื่อว่า ไม้ทั้ง 3 จากที่ได้กล่าวมาจะทำให้ผู้ที่ได้สวมใส่เกิดความเป็นสิริมงคล มีเสน่ห์ในทางเมตตามหานิยม เพื่อความเป็นสิริมงคล

การบัญญัติคำว่า “เทริด” เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงได้ประดิษฐ์เครื่องแต่งตัวสำหรับละคร เพื่อให้เหมาะสมกับบทที่ทรงพระราชนิพนธ์หรือทรงปรับปรุงขึ้นมาใหม่นั้นเอง ทรงให้เรียกเครื่องแต่งตัว “แบบพระราชประดิษฐ์” ทรงออกแบบเครื่องศิวารมณ์ขึ้นใหม่แทนชฎายอดบวชให้มีลักษณะเป็นผ้าโพกศีรษะแบบฤษีจับจีบสำเร็จรูป เรียกว่า “ชฎาบายศรี” หรือ “ชฎาดอกลำโพง” ส่วน “ละครแบบใหม่” ทรงประดิษฐ์ศิวารมณ์สำหรับสวมใส่ให้ตัวพระที่เรียกว่า “เทริดยอด” ซึ่งมีลักษณะคล้ายเทริดชาติแต่ยอดเดี่ยวว่าลักษณะส่วนยอดเป็นรูปมวยผมประดับอัญมณีมีกรอบหน้าและจอนหู (ปฏิวัติ นามทองใบ และปัทมาวดี ชาญสุวรรณ, 2564 : 30) ระยะเวลาก่อนช่วงการแสดงโนราในภาคใต้ ยังมีการใช้คำว่า “เทริด” มาก่อนหน้านี้อยู่แล้ว เพียงแต่ไม่มีการบัญญัติคำขึ้นมา แต่จะรู้จักในกลุ่มของการแสดงโนรา หรือชาวภาคใต้โดยเฉพาะ เพราะการออกเสียงของ “เทริด” ในเสียงภาคใต้ จะออกเสียง “ช”

1.2.2 องค์ประกอบของเทริดโนรา

องค์ประกอบของเทริดโนรา ธีรวัฒน์ ช่างสาน, (2560)อ้างในมานพ อ่อนแก้วและคณะ,(2562:37) มีดังนี้

เขตานเทริดโนรา เป็นส่วนประกอบของเทริดด้านบนทำจากไม้ที่มีนามเป็นมงคลและมี คุณสมบัติคือมีน้ำหนักเบา เช่น ไม้รัก ไม้ยอ ไม้ทองหลวง ไม้ตีนเป็ด เป็นต้น

ตัวเทริดโนรา เป็นตัวโครงเทริดพันรอบเขตานปกปิดศีรษะของผู้สวม ทำจากไม้ไผ่สานเป็นลายสองหรือลายลูกแก้วก็ได้มาดัดให้โค้งขนาดพอครอบศีรษะ

หูเทริดโนรา เป็นส่วนประกอบตกแต่งเทริดมีลักษณะเป็นแผ่นไม้บาง ๆ ติดอยู่ 2 ข้าง ทั้ง ทางซ้ายและทางขวา มักทำจากไม้รักหรือไม้ยอหรือทำจากทองเหลือง

หูเทริดโนราเป็นไม้ชิ้นเล็ก ๆ ประกอบติดกับตัวเทริดด้านในตรงกับหูเทริด ทำจากไม้ไผ่เหลาใช้ตามตรึงส่วนด้านในของตัวเทริดกับหูเทริด ความยาวของหูเทริดนั้นจะขึ้นอยู่กับเพศานกับจอหนู

ยอดเทริดโนรา เป็นส่วนที่แหลมอยู่ด้านบนสุดของตัวเทริด ทำจากไม้เช่นเดียวกับไม้ที่นำมาทำ

เพศานเทริด นำมากลึงให้ฐานใหญ่กะประมาณสวยงาม จากใหญ่ไปเล็กส่วนปลายค่อย ๆ แหลมขึ้น

กระจัง เป็นเครื่องประดับลักษณะคล้ายดอกไม้หวี ทำจากหนังวัวหรือหนังควายบาง ๆ ตัดให้โค้งขึ้นคล้ายกลีบบัวอยู่รอบ ๆ เทริดโนรา

ดอกไม้หวีตกแต่งบนเพศานเทริดเป็นดอกไม้ที่ตัดจากเส้นลวดเป็นชั้น ๆ ส่วนโคนปักไว้กับเพศานเทริด

ด้ายมงคล เป็นด้ายกลุ่มสีขาวเส้นเล็ก ๆ ซึ่งจะพันอยู่บนเพศานเทริดโดยเฉพาะเทริดที่เข้าโรงครูโนราแล้วเท่านั้น แต่ถ้าเทริดยังไม่ได้เข้าโรงครูโนราก็จะไม่มีด้ายมงคล

อุบะร็อย เป็นดอกไม้เล็ก ๆ ที่นำมาร้อยเป็นพวงทำจากกระดาษสีมาพับเป็นดอกพิกุลเล็ก ๆ แล้วร้อยเป็นเส้นจากนั้นจึงเอามาร้อยเป็นพวงห้อยระหว่างหูเทริดข้างใดข้างหนึ่ง

1.2.3 ความเชื่อเกี่ยวกับเทริดโนรา

มานพ อ่อนแก้วและคณะ, (2562 : 29) กล่าวว่า เทริดโนรา หมายถึง เครื่องครอบศีรษะของโนราเป็นเครื่องประดับ ส่วนบนที่มีลักษณะคล้ายกับชฎาหรือมงกุฎกษัตริย์โบราณ ศิลปินโนราห์มีความเชื่อเรื่องเทริดอยู่มากกล่าวคือเชื่อว่า “ครูหมอโนรา” จะลงโทษหากข้ามหรือค่อมเทริด ศิลปินโนราห์ถือว่าเทริดเป็นของสูงคือ เป็นของที่ห้ามแตะต้องโดยเด็ดขาดคนไทยเรา

ถือเรื่องศีระชอยู่มาก ใครจะมาเคาะหรือเล่นศีระช ถือว่าไม่เคารพยำเกรงกัน ดังนั้นเมื่อเทริดเป็นของสวมศีระชเทริดจึงไม่ควรที่จะถูกผู้ใดจะมาข้ามเป็นอันขาด อีกประการหนึ่งเทริดของโนรามักจะมีของขลังฝัง และมีสายสิญจน์พันไว้ยิ่งไปกว่านั้น เทริดบางยอดถึงกับใช้ตราสังของครูโนรามาทันไว้เพื่อป้องกันภัยพิบัติ ให้แก่ตนเอง หรือลูกศิษย์ของตน ฉะนั้นใครที่จะมาข้ามเทริด มักจะถูกครูหมอลงโทษเอาได้ โดยง่าย ความเชื่อเรื่องการข้ามเทริดนี้ถ้าพินิจพิจารณาโดยถ่องแท้แล้ว ก็น่าจะเป็นผลมาจากที่ศิลปินเกรงว่า การกระทำเช่นนั้นจะทำให้หยุดเทริดหัก เพราะกลัวจะซ่อมหรือหาใหม่มาทดแทนได้ก็จะต้องใช้เวลาทำกันนาน วิชาของครูที่สืบทอดมาให้ ตั้งแต่ครั้งทำพิธีครอบเทริด ดังนั้นการที่จะให้ผู้ใดจะมาข้ามเทริดเป็นเรื่องที่ยอมไม่ได้ เพราะการกระทำเช่นนั้นเท่ากับเป็นการลบหลู่และดูหมิ่นวิชาชีพของตน

ระเบียบวิธีวิจัย

บทความวิจัยนี้ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวิธีการวิจัยดำเนินการดังต่อไปนี้

1. พื้นที่การวิจัย

บทความวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ที่มีสกุลช่างการทำเทริดโนราไม่น้อยกว่า 3 รุ่นอายุคน พบว่ามีทั้งหมด 4 ช่าง ครอบคลุมพื้นที่ 4 จังหวัด ได้แก่

- 1.1 จังหวัดสงขลา
- 1.2 จังหวัดตรัง
- 1.3 จังหวัดนครศรีธรรมราช
- 1.4 จังหวัดพัทลุง

2. กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย จำนวน 2 กลุ่ม รวมทั้งหมด 17 คน

2.1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

2.1.1 กลุ่มที่ 1 มี 2 กลุ่มย่อย ได้แก่ สกุลช่าง และครูโนราอาวุโส รวมจำนวน 11 คน

ผลการวิจัย

การศึกษาอัตลักษณ์เทริดโนราช่างในภาคใต้ และคติความเชื่อของสกุลช่างในภาคใต้

1. อัตลักษณ์เทริดโนราสกุลช่างในภาคใต้

1.1 องค์ประกอบเทริดโนราสกุลช่างในภาคใต้

1.1.1 สกุลช่างอัน อำเภอสตงิ่งพระ จังหวัดสงขลา

เทริดโนราสกุลช่างอัน (ไม่ทราบนามสกุล) เป็นสกุลช่างพื้นบ้านดั้งเดิมของจังหวัดสงขลา ที่ยังมีการอนุรักษ์รักษาสืบต่อทอดกันมาถึง 3 รุ่นชั่วอายุคน ช่างอันเป็นช่างพื้นบ้านบุคคลแรก ๆ ช่วงปีพ.ศ. 2460 ของอำเภอสตงิ่งพระ จังหวัดสงขลาเป็นผู้ริเริ่มสร้างสรรค์เทริดโนรา ให้มีอัตลักษณ์โดยสมัยก่อนเริ่มแรกจะเป็นการสร้างด้วยมือทั้งหมดและได้มีการถ่ายทอดวิชาการทำเทริดโนราให้แก่รุ่นที่ 2 ช่างคง (นายคง พรหมทอง) ช่วงปี พ.ศ.2500 เป็นผู้สืบทอดในช่วงรุ่นนี้ ต่อมาส่งต่อไปถึงรุ่นที่ 3 ช่างเจมส์ (นายจตุรงค์ จันทระ) ช่วงปีพ.ศ. 2542 เทริดโนราสกุลช่างอันจะนิยมทำจากไม้มงคลซึ่งเป็นไม้ที่หาได้ตามท้องถิ่น หรือบริเวณหมู่บ้าน เช่น ไม้แคให้ความเบา ไม้ยอเป็นไม้ที่หาได้ง่ายตามท้องถิ่นมีความเหนียวของเนื้อไม้ มีการสื่อความหมายคนยกย่องสรรเสริญ และไม้ขนุนมีความคงทน สื่อความหมายว่ามีคนชื่นชอบ ส่วนไม้ไผ่สีสุกเป็นไม้ที่ให้ความคงคน เหนียวและขึ้นรูปได้ง่าย ไม้ทองหลวงเนื้อไม้มีความคงทน ส่วนประกอบทั้งหมด 6 ส่วน (จตุรงค์ จันทระ. สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2565) ได้แก่

ส่วนที่ 1 เพดานเทริดโนรา จะทำจากไม้แคเท่า่นั้น เพราะมีความเบา หาได้ง่ายตามท้องถิ่นตามหมู่บ้าน โดยจะขุดขึ้นเป็น 3 ชั้น รูปวงกลม เพื่อให้พอเหมาะกับศีรษะผู้สวมใส่



ภาพที่ 1 เพดานเทริดโนรา
ที่มา : จตุรงค์ จันทระ

ส่วนที่ 2 หูเทริดโนรา ทำจากไม้ทองหลาง มีความคงทนต่อการใช้งาน และเนื้อไม้จะมีความแข็งแรง การแกะให้มีรูปทรงโค้งออกจากตัวโครงเทริดโนรา



ภาพที่ 2 หูเทริดโนรา
ที่มา : จตุรงค์ จันทระ

ส่วนที่ 3 กระจังเทริดโนรา มีความทนใช้งานนิยมใช้หนังวัว จะมีความเหนียวและแกะสลักได้ง่าย และพลาสติกเป็นวัสดุที่นำมาทดแทนหนังวัวซึ่งในอดีตจะแกะจากหนังวัว ปัจจุบันหันมาใช้พลาสติกแทนเนื่องจากมี



ภาพที่ 3 กระจังประดับแพดานเทริดโนรา
ที่มา : จตุรงค์ จันทระ

ส่วนที่ 4 โครงเทริดโนรา จะใช้ไม้ไผ่สีสุกจากการสานเป็นลายสับฟันปลา เนื่องจากไม้ไผ่เป็นไม้ที่มีกันทุกบ้าน เนื้อไม้สามารถนำมาเหล้าทำการสานและขึ้นรูปได้ง่าย



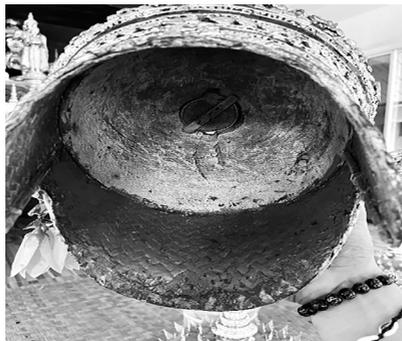
ภาพที่ 4 โครงเทริดโนรา
ที่มา : จตุรงค์ จันทระ

ส่วนที่ 5 ยอดเทริดโนรา จะทำจากไม้ยอ หรือไม้ขนุน ไม้ที่หาได้ง่ายตามท้อง
ถิ่นปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนนิยมใช้ไม้แคเนื่องจากมีน้ำหนักเบาเป็นวัสดุหาได้ตาม
ท้องถิ่น มีการขุดยอดเทริดรูปทรงยอดช้อย



ภาพที่ 5 ยอดเทริดโนรา
ที่มา : จตุรงค์ จันทระ

ส่วนที่ 6 การสลักเศียรยอดเทริดโนรา มีการเชื่อมต่อกับเพดานเทริดด้วยการ
สลักเศียรแบบพื้นบ้านเป็นการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแทนการใช้ตัวตะปูเข้าเชื่อม และ
เป็นการถอดออกได้ง่ายเมื่อผู้สวมใส่ต้องการจัดเก็บยอดเทริดโนรา



ภาพที่ 6 การสลักเศียรยอดเทริดโนรา
ที่มา : จตุรงค์ จันทระ



7



8



9

ภาพที่ 7 เทริดในราชข่างอัน รุ่นแรก

ภาพที่ 8 เทริดในราชข่างคง (นายคง พรหมทอง) รุ่นที่ 2

ภาพที่ 9 เทริดในราชข่างเจมส์ (นายจตุรงค์ จันทระ) รุ่นที่ 3

ที่มา : จตุรงค์ จันทระ

1.1.2 สกุลช่างลื้อน อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง

เทริดโนราแบบฉบับดั้งเดิมของจังหวัดตรัง ที่มีอัตลักษณ์การสืบทอดกันมาตั้งแต่รุ่นแรกของช่างลื้อน มาตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ.2480 และได้ถ่ายทอดภูมิปัญญาองค์ความรู้แก่ช่างเทือง (นายประเทือง สัจบุตร) ช่วงปี พ.ศ. 2500 และส่งต่อการสืบทอดไปยังรุ่นที่ 3 รุ่น ปัจจุบันคือช่างก๊ก สัจบุตร ช่วงปี พ.ศ.2540 ส่วนใหญ่การทำเทริดจะเน้นการทำเพื่อจัดจำหน่าย และการทำเพื่อนำไปบูชาครูหมอลโนราเทริดโนราสกุลช่างลื้อน มีอัตลักษณ์ที่ผู้แสดงโนราที่มาจากจังหวัดตรังก็จะต้องสวมใส่เทริดสกุลช่างลื้อน และสื่อให้เห็นความเป็นเทริดโนราฉบับเมืองตรัง ดังที่ช่างเทืองกล่าวมา (ประเทือง สัจบุตร.สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2565) ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเทริดโนราสกุลช่างลื้อนทำมาจากวัสดุจากไม้เป็นหลัก ไม่ว่าจะเป็นไม้ขนุน ไม้ทองกลาง ไม้ยอ ไม้สัก ไม้ไผ่ และไม้ช่างมัน ส่วนใหญ่จะเป็นไม้ที่หาได้ตามท้องถิ่นที่มีอยู่มาก และบางชนิดไม้ก็มีน้ำหนักเบา ไม้หนักศีรษะของผู้สวมใส่มีส่วนประกอบทั้ง 8 ส่วน (ช่างก๊ก สัจบุตร.สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 20 มีนาคม 2565) ได้แก่

ส่วนที่ 1 เพดานเทริดโนรา จะขุดขึ้นเป็น 4 ชั้นจะใช้ไม้มันช้าง เป็นไม้พื้นบ้าน หาได้ตามพื้นที่อำเภอนาโยง มีลักษณะเนื้อไม้มีความอ่อน และน้ำหนักเบา



ภาพที่ 10 เพดานเทริดโนรา
ที่มา : กิ๊ก สัจบุตร

ส่วนที่ 2 ลูกแก้วประดับเทริดโนรา ส่วนประดับสำคัญระดับบนยอดสุดของ ยอดเทริดโนราส่วนใหญ่จะเป็นลูกแก้ว หรือลูกแก้วคริสตัล



ภาพที่ 11 ลูกแก้วประดับยอดเทริดโนรา
ที่มา : กิ๊ก สัจบุตร

ส่วนที่ 3 หูเทริดโนรา เทร็ดสร้างจากไม้ทองหลาง หรือไม้ขนุน เนื้อไม้มีความคงทน มีความแข็งแรง หูเทริดค้อยข้างมีอัตลักษณ์โค้งงอเข้าหาตัวโครงเทริดโนรา



ภาพที่ 12 หูเทริดโนรา
ที่มา : ก๊ก สัจบุตร

ส่วนที่ 4 โครงเทริดโนรา โครงเทริดจะนิยมใช้ไม้ไผ่สีสุกลำปล้องเดียวเท่านั้น เพราะไม้ไผ่มีความเหนียว และคงทนต่อสภาพภูมิอากาศ โดยเป็นการสานไม้ไผ่เป็นการเวียนมาบรรจบเป็นลายครุรูปทรงกระบอก



ภาพที่ 13 โครงเทริดโนรา
ที่มา : ก๊ก สัจบุตร

ส่วนที่ 5 ยอดเทริดโนรา ยอดเทริดจะนิยมสร้างจากไม้มันช้าง ไม้ยอ และ ไม้ขนุน ไม้พวกนี้เนื้อไม้มีความอ่อน และซุดได้ง่ายกว่าไม้สัก ไม้ทองหลางที่มีความ แข็ง และมีความเหนียว ปัจจุบันไม้ทองหลางหาได้ยากขึ้น จึงใช้ไม้ที่มีตามท้องถิ่น อำเภอนาโยงอย่างไม้ช้างมัน



ภาพที่ 14 ยอดเทริดโนรา
ที่มา : ก๊ก สัจบุตร

ส่วนที่ 6 โครงหน้าเทริดโนรา โครงหน้าเทริดโนราก็จะทำเป็นรูปแบบที่เรียก ตามศัพท์ช่าง เช่น หน้าโค้ง (หน้าพระ) หน้าหยักหน้าขอ และหน้าวงเดือน (หน้า นาง) และรูปหน้าวงเดือน



ภาพที่ 15 โครงหน้าเทริดโนรา หน้าโค้ง (หน้าพระ)
ที่มา : ก๊ก สัจบุตร

ส่วนที่ 7 กระจกเทริดโนรา ตัวกระจกเทริดจะนิยมใช้หนังวัว มีความทนต่อการใช้งาน และแผ่นปะเกิน เป็นวัสดุที่หาได้ง่ายและราคาถูกกว่าตัวหนังวัว



ภาพที่ 16 กระจกเทริดโนรา
ที่มา : ก๊ก สัจบุตร

ส่วนที่ 8 การสลักเดือยยอดเทริดโนรา มีการเชื่อมต่อกับเพดานเทริดด้วยการสลักเดือยแบบพื้นบ้านเป็นการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแทนการใช้ตัวตะปูเข้าเชื่อม



ภาพที่ 17 การสลักเดือยยอดเทริดโนรา
ที่มา : ก๊ก สัจบุตร



18



19



20

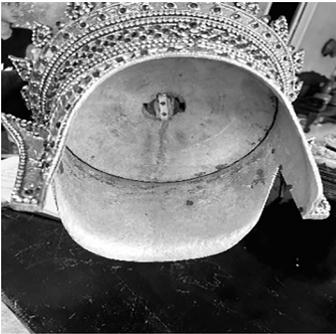
ภาพที่ 18 ด้านหน้าของเทริดในราชสกุลช่างลื้อน จังหวัดตรัง
ภาพที่ 19 ด้านข้างของเทริดในราชสกุลช่างลื้อน จังหวัดตรัง
ภาพที่ 20 ด้านหลังของเทริดในราชสกุลช่างลื้อน จังหวัดตรัง
ที่มา : กีก สัจบุตร

1.1.3 สกุลช่างแว็ก อำเภอฟิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช

เทริดในราชสกุลช่างแว็ก ได้รับมาจากทรงเครื่องพระพุทธรูปศิลปะอยุธยาตอนต้น หรือที่เรียกกันว่า “ทรงเครื่องน้อยเมืองนคร” แบบอย่างสกุลช่างเมืองนครศรีธรรมราช โดยอาจจะยึดตามรูปแบบพระพุทธรูปพระะในระยะเริ่มแรกของสกุลช่างแว็ก อำเภอพรมคีรี (ทวดแว็ก ไม่ทราบนามสกุล) เป็นริเริ่มผู้แรกในช่วง พ.ศ.2435 ทวดแว็กก็ได้เรียนรู้มาจากครูอีกท่านหนึ่ง แต่ปัจจุบันก็ไม่สามารสืบทราบที่มาที่ไปชื่อครูผู้สอนท่านนั้นได้แล้ว ได้มีการทำเทริดในราวศตวรรษที่ 2 ส่วนใหญ่ในช่วงแรกจะนิยมสร้างเพื่อแจกจ่ายให้กับนายโรง หรือโนราใหญ่เพียงเท่านั้น โดยในแต่ละยอดจะมีลักษณะต่างกันขึ้นอยู่กับศิระของผู้สวมใส่ และผู้ต้องการนำไปใช้ในการแสดงพื้นบ้านอย่างมโนราห์ ทวดแว็กก็ได้มีการถ่ายทอดวิชาการทำเทริดโนราให้ศิษย์คนต่อไปคือ ตาน่อม (นายน่อม ไม่ทราบนามสกุล) บ้านทุ่งใหญ่ ช่วงปี พ.ศ.2460 ได้มีการอนุรักษ์รูปแบบการทำเทริดโนราอย่างต้นฉบับแบบสกุลช่างเมืองนคร อาจจะมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบไปบ้างขึ้นอยู่กับความถนัดของช่างในแต่ละคน

และได้มีการถ่ายทอดการทำเทริดโนราไปยังรุ่นที่ 3 คือ มโนราห์อำนาจศิลป์ อำเภอดงหลวง ช่วงปี พ.ศ.2500 ก็ยังคงรูปแบบยึดตามตำราตั้งแต่ต้นฉบับ มีการสร้างจากเหล็กเป็นหลัก แต่อาจจะไม่ได้สร้างจากทองเหลือง และทองแดง ที่มีราคาค่อนข้างสูงในปัจจุบัน และได้มีการถ่ายทอดมาสู่รุ่นที่ 4 ช่วงปี พ.ศ.2540 ให้แก่นายอานัส ธิยาพันธ์ อำเภอฟิปูน (ณรงค์ชัย ธิยาพันธ์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม 2565) เทริดโนราสกุลช่างแก้วมีส่วนประกอบทั้งหมด 8 ส่วน ดังที่ พ่ออำนาจกล่าวมา (มโนราห์ อำนาจศิลป์ นครศรีฯ. สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม 2565) ได้แก่

ส่วนที่ 1 โครงเทริดโนรา ช่างจะทำการสานจากไม้ไผ่สีสุกเท่านั้น เป็นไม้ที่หาได้ง่ายตามท้องถิ่น และมีความเชื่อว่าไม้ไผ่สีสุก คือไม้มงคล ให้ความร่มเย็น เป็นสุข มีการสานขึ้นรูปทรงกระบอกสานเป็นลวดลายดอกเล็ก และลายดอกใหญ่ ส่วนโครงเทริดโนรารุ่น 3 จะทำโครงเทริดจากเหล็กเป็นส่วนใหญ่มันมีความคงทนมากกว่าไม้ และยึดอายุการใช้งานได้ดี



ภาพที่ 21 โครงเทริดโนรา (ไม้ไผ่สาน) ช้าย

ภาพที่ 22 โครงเทริดโนรา (เหล็ก) ขวา

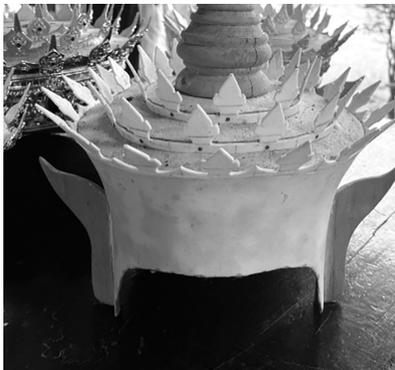
ที่มา : ณรงค์ชัย ธิยาพันธ์

ส่วนที่ 2 ยอดเทริดโนราจะขุดจากไม้ขนุน หรือไม้ทองหลางก็ได้ นำไม้สองชนิดนี้เพราะมีความคงทน และเนื้อไม้สามารถขุดแกะรูปทรงได้ง่าย รูปทรงยอดเทริดมีการเรียกว่า ทรงยอดชัยทรงนครศรีธรรมราช



ภาพที่ 23 ยอดเทริดโนรา
ที่มา : ณรงค์ชัย รียาพันธ์

ส่วนที่ 3 หูเทริดโนรา ส่วนใหญ่แกะจากไม้ทองหลาง มันมีความคงทนต่อการใช้งานจะต้องตัดแต่งเหลาให้งอนขึ้น และด้ามให้มีความคงทนด้วยไม้ไผ่ หรืออาจจะทำจากเหล็กก็ได้ขึ้นอยู่กับความชอบ และความถนัดของช่าง



ภาพที่ 24 หูเทริดโนรา
ที่มา : ณรงค์ชัย รียาพันธ์

ส่วนที่ 4 เพดานเทริด จะหลุดจากไม้ขนุน เพราะมีความเบา เนื้อไม้มีความอ่อนไม่แข็ง ในอดีตใช้วิธีการขุด ปัจจุบันใช้วิธีการกลึง เพื่อย่นระยะเวลาการทำงานของช่าง



ภาพที่ 25 เพดานเทริดโนรา
ที่มา : ณรงค์ชัย รียาพันธ์

ส่วนที่ 5 กระจังประดับเพดานเทริดโนรา รุ่นแรกจะนิยมใช้หนังวัว และหนังควาย ในปัจจุบันหนังวัว และหนังควายค่อยข้างหายาก จึงมีการปรับเปลี่ยนมาใช้พลาสติกแทน เพราะมันมีความคงทน ยืดอายุการใช้งานได้อย่างมาก ปัจจุบันจะไม่ใช้หนังวัว เพราะหากยังใช้หนังวัว หรือหนังควาย หากเกิดการโดนน้ำจะไม่อยู่ทรง อาจพังได้ในส่วนของการประดับกระจังต้องตอกติดด้วยตะปูเพื่อยึดกับเพดานเทริด



ภาพที่ 26 กระจังประดับเพดานเทริดโนรา
ที่มา : ณรงค์ชัย รียาพันธ์

ส่วนที่ 6 สฐานโครงหน้าเทริดโนรา ทำจากไม้ หรืออาจจะทำจากเหล็ก ขึ้นเป็นรูปทรงมีหลายรูปแบบ เช่น หน้าหยักโรผม และหน้าหยักไม้มีโรผมการสร้างเทริดจะทำเพียงรูปทรงตัวพระ หรืออาจจะมีการทำโครงหน้ารูปทรงฐานสิงห์



ภาพที่ 27 สฐานโครงหน้าเทริดโนรา
ที่มา : ณรงค์ชัย รียาพันธ์

ส่วนที่ 7 ท้ายเทริดโนราทำเป็นรูปทรงสะท้อนอัตลักษณ์ของเมืองนครจะมีชื่อเรียก 2 แบบ คือ รูปทรงท้ายแมงดา (แหลมยาว, สั้น) และรูปทรงท้ายกลมธรรมดา



ภาพที่ 28 ท้ายเทริดโนรา
ที่มา : ณรงค์ชัย รียาพันธ์

ส่วนที่ 8 ดอกไม้ไหว ประดับบนตัวพาดานเทริดโนราห์ทั้ง 3 ชั้น ก้านดอกไม้ไหว ทำจากสปริงทองเหลือง หรือเหล็ก ส่วนดอกไม้ไหวจะทำแผ่นปะเก็น หรือหนังวัว



ภาพที่ 29 ดอกไม้ไหวประดับบนตัวพาดานเทริดโนราห์
ที่มา : ณรงค์ชัย รียาพันธ์



30



31



32



33

ภาพที่ 30 เทริดโนราห์ทองเหลือง รุ่นแรกของช่างแว็ก อำเภอพรมหาศรี

ภาพที่ 31 เทริดไม้ รุ่นแรกของช่างแว็ก อำเภอพรมหาศรี

ภาพที่ 32 เทริดเหล็ก รุ่นที่ 3 มโนราห์ อำนาจศิลป์ นครศรีฯ อำเภอดวง

ภาพที่ 33 เทริดโนราห์ รุ่นที่ 4 นายณรงค์ชัย รียาพันธ์.อำเภอฟิปูน

ที่มา : ณรงค์ชัย รียาพันธ์

1.1.4 สกุลช่างล่าย จังหวัดพัทลุง

เทริดโนราห์สกุลช่างล่ายเป็นช่างพื้นบ้านของจังหวัดพัทลุง ที่มีกา สืบทอดกันมาถึง 3 รุ่นอายุคน ในรุ่นแรกผู้ริเริ่มการทำเทริดโนราห์ คือ นายล่าย หนูยก โดยการศึกษาการทำเทริดโนราห์และมีประสบการณ์การทำเทริดประมาณ 50-60 ปี (เสริมศักดิ์ เลื่อนจันทร์.9 กรกฎาคม 2565) “ช่างล่าย” เดิมเป็นโนราห์ใหญ่ หรือหัวหน้า คณะโนราห์ในจังหวัดพัทลุง โดยได้มีการเรียนรู้การทำเทริดโนราห์จาก “ตาเพ็ง” (ไม่ทราบ

นามสกุล) ที่วัดท่าแค เมื่อ พ.ศ.2537 โดยตาเพ็งทำให้ดูเป็นตัวอย่าง โดยได้รับการฝึกฝนจนเกิดความชำนาญ (มานพ อ่อนแก้ว, 2562 : 39) และภายหลังได้ส่งต่อการทำเทริดโนราให้กับนายพัน เลื่อนจันทร์ เป็นผู้สืบทอดมาเป็นรุ่นที่ 2 ช่วงปี พ.ศ. 2545 ได้มีการทำเทริดโนราเพื่อจัดจำหน่ายเป็นส่วนใหญ่ หลังจากนั้นได้มีการส่งต่อไปยังรุ่นที่ นายเสริมศักดิ์ เลื่อนจันทร์ ประมาณปี พ.ศ. 2550 และได้มีสร้างอัตลักษณ์ความเป็นเทริดโนราตามแบบฉบับของเมืองลุง การสร้างเทริดโนราสักหนึ่งยอดก็จะมีการใช้วัสดุที่หาได้ง่ายตามท้องถิ่นโดยเฉพาะไม้ทองกลาง ไม้ยอ และไม้ขนุนช่างจะนิยมใช้ไม้เนื้ออ่อนง่ายต่อการสร้าง และจะมีน้ำหนักเบาเพื่อความสะดวกสบายแก่ผู้สวมใส่ จะมีส่วนประกอบ 7 ส่วน (เสริมศักดิ์ เลื่อนจันทร์.10 กรกฎาคม 2565)

ส่วนที่ 1 ยอดเทริดโนรา จะขุดจากไม้ขนุน หรือไม้ยอ เนื่องจากเป็นไม้ที่หาได้ง่ายตามท้องถิ่น และเป็นไม้เนื้ออ่อน ขุดยอดเทริดโนราเป็นรูปทรงดอกบัว



ภาพที่ 34 ยอดเทริดโนรา
ที่มา : เสริมศักดิ์ เลื่อนจันทร์

ส่วนที่ 2 หูเทริดแกะด้วยไม้ทองเหลือง เนื้อไม้มีความคงทนต่อการใช้งาน



ภาพที่ 35 หูเทริดในรา
ที่มา : เสริมศักดิ์ เลื่อนจันทร์

ส่วนที่ 3 ส่วนเพดานเทริดจะขุดด้วยไม้ขนุนหรือไม้สัก ไม้ทั้งสองชนิดมีความเบา นำมาขุดจะไม่กดทับศีรษะผู้สวมใส่ การขุดจะเป็น 3 ชั้น เพดานเทริดจะมีการเชื่อมยอดเทริดด้วยวิธีแบบภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เรียกว่า การสลักเดียว



ภาพที่ 36 เพดานเทริดในรา
ที่มา : เสริมศักดิ์ เลื่อนจันทร์

ส่วนที่ 4 โครงเทริดจะนำไม้ไผ่สีสุก ไม้ไผ่เป็นไม้เนื้ออ่อนง่ายต่อการนำมา
สานขึ้นรูป มาสานเป็นรูปทรงกระบอกลายขัด



ภาพที่ 37 โครงเทริดในรา
ที่มา : เสริมศักดิ์ เลื่อนจันทร์

ส่วนที่ 5 กระจังประดับเพดานเทริด จะใช้พลาสติก แทนการใช้หนังวัว
พลาสติกมีความคงทนต่อการใช้งานอย่างมาก



ภาพที่ 38 กระจังประดับเพดานเทริดในรา
ที่มา : เสริมศักดิ์ เลื่อนจันทร์

ส่วนที่ 6 การเขียนสีบริเวณโครงเทริด ศัพท์ทางช่างจะเรียกว่า “การเขียนศิลป์”



การเขียนศิลป์

ภาพที่ 39 ลายเขียนศิลป์
ที่มา : เสริมศักดิ์ เลื่อนจันทร์

ส่วนที่ 7 รูปโครงหน้าของเทริดโนราจะมีหลากหลาย เช่น หน้าพระ และหน้านาง หน้านางเมขลา



ภาพที่ 40 โครงหน้าเทริดโนรา
ที่มา : เสริมศักดิ์ เลื่อนจันทร์



41



42



43

ภาพที่ 41 ด้านเทริดโนรา สกุลช่างล่าย จังหวัดพัทลุง
ภาพที่ 42 ด้านข้างเทริดโนรา สกุลช่างล่าย จังหวัดพัทลุง
ภาพที่ 43 ด้านหลังเทริดโนรา สกุลช่างล่าย จังหวัดพัทลุง
ที่มา : เสริมศักดิ์ เลื่อนจันทร์

1.2 องค์ประกอบลวดเทริดโนราสกุลช่างในภาคใต้

1.2.1 สกุลช่างอัน อำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา

สกุลช่างอันจะมีองค์ประกอบของลวดลายตามเทริดโนรา ส่วนใหญ่ลวดลายมีมาตั้งแต่รุ่นที่ 3 จนมาถึงปัจจุบัน ลวดลายจะประกอบได้ด้วย 3 ส่วน (จตุรงค์ จันทรະ. สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2565) ได้แก่

ส่วนที่ 1 บริเวณยอดเทริดโนรา จะมีการขุดลวดรูปทรงลูกแก้วมาลัยเถาสีชั้นปลายยอดจะแกะรูปทรง ปูรณกลศหรือทรงกลีบบัว ส่วนปลายจะแกะลายลูกแก้วมาลัยเถาสามชั้นปลายยอดค่อนข้างแหลม หรือรูปทรงปลายยอดกลม (เม็ดไข่ปลา)

ส่วนที่ 2 กระจังประดับเพดานเทริดโนรา จะแกะเป็นลวดลายกระจังโกลน หรือกระจังเข็ม สลับลวดลายดอกเล็กลายก้านต่อดอก

ส่วนที่ 3 โครงเทริดจะไม่ไผ่สานเป็นลวดลายรัก หลังจากการลงรัก มีการประดับลวดลายดอกประจำยามทั้ง 4 ทิศ รอบ ๆ โครงเทริดจะแกะเป็นลายอุณาโลม (ผมเทริด) ประดับลวดลายตัวพุด ลายประจำยาม ลายแมงดาตามกัน (ไข่ปลาตุ๊ก) และลายกระรอน ในส่วนท้ายเทริดตรงกลางจะประดับลายดาว และมีการประดับแวว การประดับกระจังสี่แบบโบราณ หรืออาจจะมีการประดับปีกแมลงทับ

1.2.2 สกูลข้างลัน อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง

สกูลข้างลันจะมีองค์ประกอบของลวดลายตามเทริดโนรา ที่มีการทำกันมาตั้งแต่รุ่นจนมาถึงปัจจุบัน อาจจะมีการปรับเปลี่ยนไปตามความถนัดของตัวช่างบ้าง ลวดลายของช่างในปัจจุบันจะประกอบด้วยทั้ง 4 ส่วน (ประเทือง สัจบุตร.สัมภาษณ์วันที่ 10 มีนาคม 2565) ได้แก่

ส่วนที่ 1 ยอดเทริดโนรา เทริดจะแกะเป็นลายรูมาลัยลูกแก้ว 4 ชั้น ปลายยอดแกะเรียวยื่นไปขุดเป็นลายมาลัยเถา ปลายยอดจะแกะเป็นตัวนกเปิดปากยอดไว้สำหรับประดับกระลูกแก้ว

ส่วนที่ 2 กระจังประดับเพดานเทริดโนรา กระจังจะแกะเป็นลายกระจังปฏิญาณประดับรอบบนเพดานเทริดทั้ง 4 ชั้น ส่วนขอบล่างชั้นแรกจะมีการแกะเป็นตัวลายกระจังตาอ้อยติดทับลายกระจังปฏิญาณ

ส่วนที่ 3 ส่วนโครงเทริดจะมีการสานเป็นลายครุฑ หลังจากนั้นมีการขันตามโครงเทริดมีการประดับดอกประจำยาม 4 ทิศ และมีการแกะลายก้านต่อดอก ส่วนบริเวณส่วนตรงกลางจะแกะเป็นลายตีนจุกตุ และลายกระจังรวน ส่วนส่วนด้านท้ายเทริดโนรา (ด้านหลัง) จะมีการประดับลายดอกดาว

ส่วนที่ 4 หูเทริดจะมีการแกะเป็นตัวโอมทั้ง 2 ข้าง

1.2.3 สกูลข้างแวก อำเภopiปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช

ลวดลายเทริดโนราสกูลข้าง มีลวดลายที่ละเอียดและมีความซับซ้อนค่อนข้างมาก และเป็นสกูลช่างที่มีการสืบทอดกันมายาวนาน ลวดลายที่ปรากฏในตัวเทริดโนรา ล้วนแล้วเป็นลวดลายแบบดั้งเดิมทั้งหมด ลวดลายเทริดโนราสกูลข้างแวก ประกอบกันทั้งหมด 4 ส่วน ดังที่พินีสกลกล่าวมา (ณรงค์ชัย วิทยาพันธ์. สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม 2565) ได้แก่

ส่วนที่ 1 ยอดเทริดโนรา มีลักษณะแกะเป็นรูปทรงหน้ากระดานซ้อนชั้น 4 ชั้น ส่วนปลายแกะเป็นรูปทรงลายบัวถลา รองรับปลียอด ก่อนถึงส่วนยอดส่วนปลายยอดจะแกะรูปทรงลายมาลัยลูกแก้ว ยอดจะแกะเป็นยอดเม็ด หรือยอดชัยทรงเมื่อนนครศรีธรรมราช

ส่วนที่ 2 โครงเทริดจะเป็นลวดลายตอกเล็ก และตอกใหญ่ หลังจากนั้น ลงรักลงชัน ประดับลายตัวพุด ลายตัวรักร้อย หรือลายก้านต่อดอก ลายกระจังรวน ลายตัวตาข้าวพอง และลายดอกประจำยามทั้ง 4 ทิศ

ส่วนที่ 3 กระจังประดับเพดานเทริดโนรา แกะเป็นลวดลายกระจังใบเทศ สลับการลวดลายกระจังตาอ้อย

ส่วนที่ 4 การประดับประดาดอกไม้ไหวลายกนก เป็นลวดลายกระจังใบเทศ ซึ่งอาจจะได้รับอิทธิพลศิลปะพระพุทธรูปทรงเครื่องจักรพรรดิราช แบบอย่างหัวขน ในศิลปะรัตนโกสินทร์ตอนต้น

1.2.4 สกูลช่างล่าย จังหวัดพัทลุง

ลวดลายเทริดโนราสกูลช่างล่าย ถือว่าเป็นลวดลายแบบดั้งเดิมตั้งแต่ รุ่งแรก จนมาถึงในรุ่นที่ 3 ปัจจุบันตัวลายเทริดโนราสกูลช่างล่าย ประกอบกันทั้งหมด 3 ส่วน ดังที่ลุงหมึกกล่าวมา (เสริมศักดิ์ เลื่อนจันทร์.สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม 2565) ได้แก่

ส่วนที่ 1 ยอดเทริดโนรา ยอดเทริดส่วนยอดจะแกะเป็นรูปทรงมาลัย ลูกแก้ว ซ้อนชั้นด้วยบัวผาละมี ปลายยอดแกะเป็นก้านรองรับบัวอกไก่ ปลายยอด จะแกะยอดกลม หรืออาจจะเป็นรูปทรงดอกบัว

ส่วนที่ 2 โครงเทริดจะนำไม้ไผ่สีสุกมาสานเป็นรูปทรงระบอบลวดลาย ขัด หลังจากนั้นได้มีทาลงรักติดลวดลายดอกประยามทั้ง 4 ทิศ มีการประดับลวดลาย รอบโครงเทริดโนรา ที่เรียกว่า “ลวดลายหยอดน้ำค้าง” หรือลายกระจังตาอ้อย ลวดลายบริเวณโครงเทริด ศัพท์ทางช่างจะเรียกว่า “การเขียนศิลป์” ด้านท้ายเทริด โนราจะมีการประดับดอกลายดาว

ส่วนที่ 3 ส่วนกระจังประดับเพดานเทริด จะแกะเป็นลวดลายฟุ่มข้าว บินธุ์ ขอบด้านล่างของเพดานเทริดจะการประดับลายกระจังตาอ้อยสลับกับกระจัง ทรงฟุ่มข้าวบินธุ์

2. คติความเชื่อของสกุลช่างในภาคใต้

2.1 ความเชื่อด้านวัสดุ

2.1.1 สกุลช่างอัน อำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา

วัสดุในการใช้ก็ยังคงวัสดุไม้มงคลแบบอย่างในรุ่นแรกอย่างเป็นไม้ที่ทำได้ตามท้องถิ่น เช่น ไม้ขนุน ไม้ยอ ไม้ทองกลาง และไม้สัก ไม้เหล่านี้มีความเชื่อกันว่า จะก่อเกิดความเป็นสิริมงคลแก่ผู้ทำ และผู้สวมใส่อีกด้วย (จตุรงค์ จันทร. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2565)

ไม้ขนุน หมายถึง ผู้คนให้ความสนับสุนน

ไม้ยอ หมายถึง ผู้คนให้การสรรเสริญ ยกย่อง

ไม้ทองกลาง หมายถึง การมีเงินทองมากมาย

ไม้สัก หมายถึง เสริมดวงชะตา ยศถาบรรดาศักดิ์ หน้าที่การงาน

ไม้ไผ่สีสุก หมายถึง การมีความสุข อยู่เย็นเป็นสุข

2.1.2 สกุลช่างลัน อำเภอนาโยง จังหวัดตรังส่วน

เทริดโนราในแต่ละยอด จะต้องทำพิธีบูชา การบอกกกล่าววครูหมอตายายโนรา การทำพิธีกรรมต่าง ๆ จึงสามารถสร้างเทริดโนราได้ (ประเทือง สัจบุตร. สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2565) ส่วนไม้มงคลจะมีความเชื่อว่า

ไม้ยอ หมายถึง การยกยอ หลงรักชื่นชอบ

ไม้ข้างมัน หมายถึง ให้ความสะดวกสบาย

ไม้ทองกลาง หมายถึง มีเงินมีทอง

ไม้ขนุน หมายถึง การช่วยเหลือ อุดหนุนเกื้อกูล

ไม้ไผ่สีสุก หมายถึง การมีความสุข ความเจริญ

2.1.3 สกฺลช่วงแวกั จังหวัตนครศรีธรรมราช

มีความเชื่อที่มีการยึดถือกันมาตั้งแต่รุ่นแรก ๆ จะมีการรวบรวมเป็นตำราเทริดโนราฉบับเมืองนคร เทริดโนราเชื่อกันว่าได้รับพระราชทานจากกษัตริย์ถือว่าเป็นของสูง ขนาดวัสดุที่ใช้จะต้องมีความมงคลให้มีความสัมพันธ์กับผู้ใส่ และตัวช่วง (ณรงค์ชัย วิทยาพันธ์. สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม 2565) มีความเชื่อกันว่า

“ไม่ไผ่สีสุก หมายถึง ความร่่มเย็นเป็นสุข

“ไม้ขนุน หมายถึง มีผู้ใหญ่อุดหนุนค้าชู

“ไม้ทองหลาง หมายถึง การมีเงิน มีทองไม่ขาดมือ

“ไม้ยอ หมายถึง มีคนยกยอสรรเสริญ มีคนชมชอบ

“ไม้รัก หมายถึง ไม้คนรัก คนชอบ เสน่ห์หารักใคร่

2.1.4 สกฺลช่วงล่าย จังหวัตพัทลุง

เทริดโนราถือเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับมโนราห์มาช้านาน มีความเชื่อกันว่าเทริดโนราได้รับพระราชทานจากเจ้าพระยาสายฟ้าฟาด ถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของสูง เทริดจะสร้างได้จะต้องมีความศรัทธา ความเชื่อมาตั้งแต่บรรพบุรุษเป็นสิ่งที่มิควรบออาจารย์ โดยเฉพาะการใช้ไม้มงคลที่ต้องเป็นส่วนประกอบสำคัญของเทริดโนรา (เสริมศักดิ์ เลื่อนจันทร์. 10 กรกฎาคม 2565)

“ไม้ขนุน หมายถึง การยกย่อง การเชิดชู และการสนับสนุน

“ไม้ยอ หมายถึง การยกยอปอับัน มีความเอ็นดูเมตตา

“ไม่ไผ่สีสุก หมายถึง ความร่่มเย็นทั้งผู้สร้างและสวมใส่

2.2 ความเชื่อในเรื่องลวดลาย

2.2.1 สกฺลช่วงอัน อำเภอสทิงพระ จังหวัตสงขลา

ยอดเทริดเปรียบเสมือนยอดเขาพระสุเมรุ เพดานเทริดเปรียบเสมือนทะเลสีทันดร มีลวดลายส่วนของปลายยอดที่เรียกว่า “ปูลณกลศ” มีความเชื่อเกี่ยวกับคุณงามความดี โชคความ ร่ำรวยและความรุ่งเรือง และเพดานเทริดมี

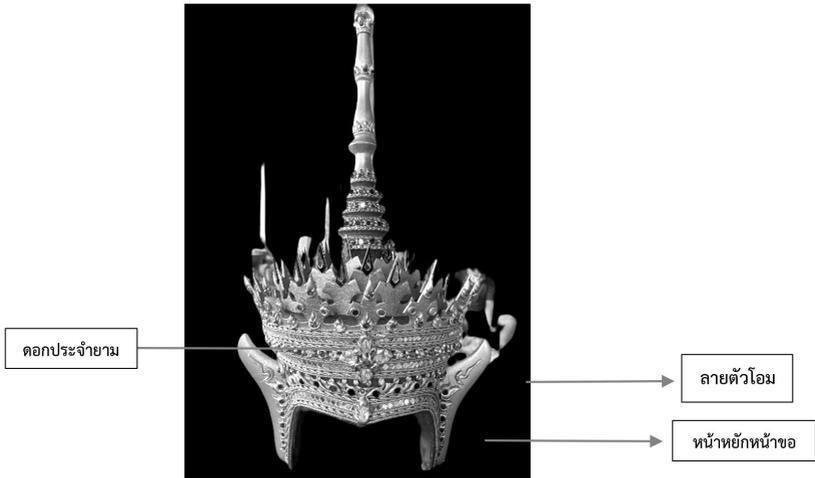
การสร้างขึ้นไปเพียง 3 ชั้น ต่างกับรุ่นแรกที่ทำเพดานเทริดเป็น 4 ชั้น ส่วน 3 ชั้น ซึ่งมีความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ในส่วนของเพดานเทริดในรุ่นนี้จะมีการสร้างขึ้นเป็น 4 ชั้น มีความหมายแทนธาตุทั้งสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟ การบรรจุลวดลายจะมีองค์ประกอบของลวดลาย เช่น อุนาโลม (ผมเทริด) ลายตัวพุดเป็นลวดแทนโอม หรือความโชคดี ลายประจำยาม แฉงตามกัน (ไข่ปลาตุ๊ก) โดยมีความเชื่อลวดลายอุนาโลม สัญลักษณ์ตัว “โอม” แทนความสำเร็จ ความรุ่งเรือง เทริดโนราเปรียบเสมือนตัวแทนครูบาอาจารย์ เทพเจ้าทั้ง 3 โลก (จตุรงค์ จันทระ. สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 30 ธันวาคม 2565)



ภาพที่ 44 ลวดลายด้านหลังเทริดโนรา สกลช่างอัน อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา
ที่มา : จตุรงค์ จันทระ

2.2.2 สกุลช่างลูน อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง

การสร้างเพดานเทริดโนราต่างจากสกุลช่างอื่นจะทำขึ้นไปถึง 4 ชั้น มีความหมายแสดงถึง ดิน น้ำ ลม ไฟ หรือธาตุทั้งสี่ ตัวหูเทริดจะมีลวดลายตัวโอม แทนความสำเร็จ และความรุ่งเรือง ส่วนปลายสุดของยอดเทริดมีการประดับลูกแก้ว อันมีความหมายพระรัตนตรัย แก้วสามประการ ลายดอกประยามทั้ง 4 ทิศ แทนความหมาย เทวดาทั้ง 4 ทิศ สิ่งสำคัญอย่างเทริดโนราสกุลช่างลูน มีความเชื่อว่าจะต้องปรากฏลวดลายด้านหลังเทริดโนรา เรียกว่า ตีนจุกตุ หากไม่มีลวดลายเหล่านี้จะไม่เป็นเทริดโนราของสกุลช่างตรัง (ประเทือง สัจบุตร.สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2565)



ภาพที่ 45 ลวดลายเทริดโนราสกุลช่างลูน อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง
ที่มา : ประเทือง สัจบุตร



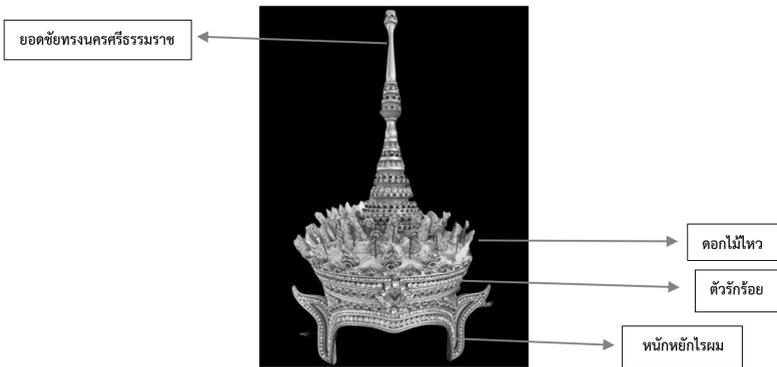
ลายตีนจุกตุ

ภาพที่ 46 ลวดลายด้านหลังเทริดในราชสกุลช่างลื้อน อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง
ที่มา : ประเทือง สัจบุตร

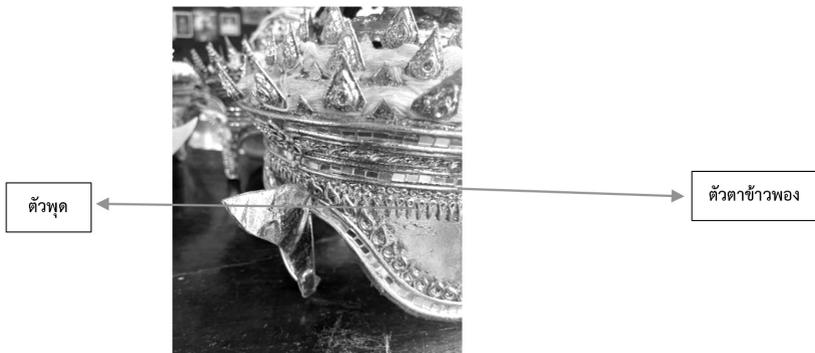
2.2.3 สกุลช่างเว้า อำเภอฟิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช

เทริดในราชสกุลช่างนครศรีธรรมราช ยอดเทริดจะนิยมใช้ไม้ยอดต่อปลายยอดด้วยไม้รัก ตามตำราแบบสกุลช่างเมืองนคร มีความเชื่อแฝงไปด้วยคือ ให้ผู้นิยมชมชอบ สรรเสริญ เมตตามหานิยม ตัวกระจังจะนิยมใช้หนังวัวหรือหนังควาย มีความหมาย หมั่นคง และมั่งคั่ง ส่วนใหญ่ในอดีตเทริดในราชจะนิยมสร้างให้เฉพาะนายโรง หรือโนราใหญ่เท่านั้น เพราะจะมีลวดเฉพาะตัวของนายโรง หรือโนราใหญ่เท่านั้น ลักษณะของเทริดนี้มีลักษณะพิเศษที่โดดเด่นหลายอย่าง ตั้งแต่โครงเทริดจะนิยมใช้ไม้ไผ่สีสุกเพราะจะก่อให้เกิดความมั่งมีศรีสุขแก่ผู้สวมใส่เพดานเทริดมี 3 ชั้น อันมีความหมายแทน พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ ในคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา โครงเทริดจะมีการประดับลวดลายโดยลวดลายที่สำคัญ ได้แก่ ตัวพุด ตัวกร้อ้อย หรือก้านต่อดอก กระจังรวน ตัวตาข้าวพอง ลายดอกประจํายามทั้ง 4 ทิศ ที่มีความเชื่อว่าเปรียบเสมือนพระพรหม หรือเทวดาทั้ง 4 ทิศ ตัวพุด อันมีความหมายแทนคำว่า โอบอ้อม ให้มีความสำเร็จ ความมั่งคั่ง หลังจากนั้นจะต้องมีการปลุกเสก เพราะถือเป็นขั้นตอนสุดท้ายที่สำคัญอย่างมาก

จะต้องมี พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง จะต้องมีการสวดมนต์ติ การสวดพินทุ โดยใช้ระยะเวลา 1 วัน เพื่อบ่งบอกความเป็นส่วนตัว ห้ามบุคคลอื่น สวมใส่เป็นเด็ดขาด ส่วนเส้นด้ายที่จะนำมาประดับบริเวณเพดานเทริด เส้นสีขาว จะได้ต่อเมื่อมีการจัดการแสดงโนราโรงครู เส้นด้ายจะปรากฏอยู่ในถ้วยขวัญ 1 โรง ในสอบราชฎ์จะมีเพียง 1 ริ้ว/เส้นใหญ่ นำมาครั้งละนิดละหน่อยจนมาติดไว้กับ เพดานเทริดโนรา เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ผู้สวมใส่ (ณรงค์ชัย ธิยาพันธ์. สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม 2565) มีความเชื่อกันว่า



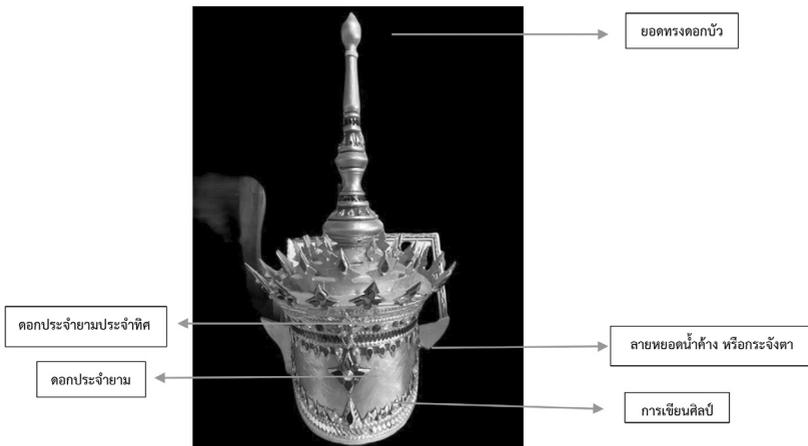
ภาพที่ 47 เทริดโนราสกุลช่างแว็ก อำเภอบึงนาราง จังหวัดนครศรีธรรมราช
ที่มา : ณรงค์ชัย ธิยาพันธ์



ภาพที่ 48 เทริดโนราสกุลช่างแว็ก อำเภอบึงนาราง จังหวัดนครศรีธรรมราช
ที่มา : ณรงค์ชัย ธิยาพันธ์

2.2.4 สกุลช่างล่าย จังหวัดพัทลุง

เทริดโนราถือเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับมโนราห์มาช้านาน มีความเชื่อกันว่า เทริดโนราได้รับพระราชทานจากเจ้าพระยาสายฟ้าฟาด ถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของสูง เทริดจะสร้างได้จะต้องมีความศรัทธา ความเชื่อมาตั้งแต่บรรพบุรุษเป็นสิ่งที่มี ครอบอาจารย์ โดยเฉพาะการใช้ไม้มงคลที่ต้องเป็นส่วนประกอบสำคัญของเทริดโนรา รูปทรงของโครงหน้าของเทริดโนราจะมีหลากหลาย เช่น หน้าพระ ที่มีความเชื่อว่า มาจากตัวหนังสือตะลุม พวกเจ้าเมือง หรือพระมเหสี หน้านาง หน้านางเมขลา ส่วนพาดานเทริดจะขุดขึ้นเพียง 3 ชั้นที่แทน ดิน น้ำ อากาศ ส่วนของยอดเทริด โนราของสกุลช่างล่ายจะปรากฏอยู่ 2 รูปแบบ ทรงดอกบัว และทรงปลายกลม ยอดเทริดความสูงจะต้องให้สูงเป็นเลขมงคลเท่านั้น เลข 7 หรือ เลข 9 ส่วนสำคัญ อย่างมากที่จะต้องอยู่กับเทริดโนราของสกุลช่างล่าย โดยเฉพาะลวดลายที่เรียกว่า หยอดน้ำค้าง หรือกระจงตาอ้อย เปรียบเสมือนมีเมตตามหานิยม มหาเสน่ห์ และจะต้องมีดอกประจำยาม เปรียบเสมือนเทวดารักษาทิศทั้ง 4 ทิศ (เสริมศักดิ์ เลื่อนจันทร์.10 กรกฎาคม 2565)



ภาพที่ 49 ด้านหลังเทริดโนราสกุลช่างล่าย จังหวัดพัทลุง
ที่มา : เสริมศักดิ์ เลื่อนจันทร์

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการศึกษาพบว่า ด้านวัสดุของทั้ง 4 สกุลช่าง ไม้เป็นวัสดุหลักที่นำมาใช้ในการประดิษฐ์เทริดโนรา ยังคงใช้ไม้มงคลต่าง ๆ เช่น ไม้ขนุน ไม้ไผ่สีสุก ไม้ทองหลาง และไม้สัก รวมถึงการใช้ ภูมิปัญญาการจักสานโดยนำไม้ไผ่สีสุกนำมาสานต่อกันเพื่อเป็นรูปทรงกระบอกใช้สำหรับเป็นโครงเทริดโนรา อีกทั้งวัสดุทดแทนที่นำมาใช้ในการประดิษฐ์ รวมถึงประดับตกแต่งเทริดโนรา กระบวนการทำที่คล้ายคลึงกันอาจจะต่างกันที่วัตถุประสงค์และวิธีการสร้างสรรค์ของช่างแต่ละสกุลช่าง การบรรจุลวดลายต่าง ๆ ที่นำมาใช้ในการประดิษฐ์เทริดโนรา แต่ละสกุลช่าง มีชื่อเรียกที่แตกต่างกันไปตามศัพท์ของช่าง ส่วนความเชื่อที่มีลักษณะเหมือนกัน ปัจจุบันการทำเทริดโนรายังเป็นงานฝีมือเป็นหลัก รวมถึงการออกแบบสร้างสรรค์จึงทำให้การทำเทริดโนราออกมาในแต่ละครั้งต้องใช้ระยะเวลาในการผลิตจึงทำให้การส่งออกนั้นมีจำนวนที่จำกัด โดยในแต่ละครั้งที่ผลิตไม่สามารถที่จะผลิตไว้ก่อนได้ เพราะขึ้นอยู่กับขนาดศีรษะของผู้สวมใส่ที่มีขนาดแตกต่างกัน เทริดโนรานอกจากจะเป็นเครื่องประดับในการแสดงแล้วยังสามารถย่อขนาดให้เล็กลงเป็นเทริดโนราขนาดจิ๋วเพื่อเป็นของขวัญระลึกของสำหรับเช่าบูชา และมีราคาที่ไม่สูงมาก เทริดโนราที่ได้รับการพัฒนาการทำเทริดโนรามีความคงทนสูงทนต่อสภาพภูมิอากาศได้ดี คล่องตัวในการเคลื่อนย้าย สามารถควบคุมรูปแบบคุณภาพในการประดิษฐ์เทริดโนราได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อัตลักษณ์เทริดโนราซึ่งมีรูปแบบการวิวัฒนาการสันนิษฐานว่าอาจจะได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะสมัยอยุธยา ซึ่งหัวเมืองทางภาคใต้ส่วนใหญ่อยู่ภายใต้การปกครองของเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งขึ้นตรงกับกับกรุงศรีอยุธยา อาจจะได้รับอิทธิพลผ่านการเมือง ศาสนา ภาษา และการแสดงพื้นบ้าน เพราะเนื่องจากเทริดโนรามีลักษณะยอดเตี้ย ๆ ซึ่งคล้ายกับเครื่องทรงพระพุทธรูปสมัยอยุธยาตอนกลาง หรือลักษณะคล้ายกับพระพุทธรูปทรงเครื่อง วัดหน้าพระเมรุ ซึ่งได้รับอิทธิพลผ่านทางศาสนาที่ผสมผสานระหว่างความเป็นศาสนาพุทธ และศาสนาพราหมณ์ที่มีศูนย์กลางความเจริญอยู่ที่ภาคใต้ส่งผ่านลงมา เนื่องจากภาคใต้พบพระพุทธรูปทรงเครื่องมโนราห์ที่เก่าแก่หลายแห่ง เช่น พระพุทธรูปทรงเครื่องจักรพรรดิ วัดกาหลอ อำเภอกะสลิษฐ์ จังหวัดสงขลา ซึ่งแต่งเครื่องทรงคล้ายกับพระประธานวัดหน้า

พระเมรุผสมผสานกับเครื่องแต่งกายอย่างมโนราห์มีอายุการก่อสร้างที่ใกล้เคียงกัน

ศาสนามีอิทธิพลต่อการดำรงอยู่ของศิลปะการแสดงพื้นบ้าน ผ่านพิธีกรรม ความเชื่อผสมผสาน การสร้างเทริดโนราสร้างขึ้นด้วยวัสดุพื้นบ้านผสมผสานกับวัฒนธรรมอัตลักษณ์ความเชื่อพื้นบ้านของภาคใต้ เทริดโนราของทั้ง 4 สกุลช่าง สกุลช่างสงขลา สกุลช่างตรัง สกุลช่างพัทลุง และสกุลช่างนครศรีธรรมราช ถือเป็นแหล่งกำเนิดสัญลักษณ์การแสดงพื้นบ้านอย่างมโนราห์ การสวมใส่เทริดโนราล้วนแสดงให้เห็นอัตลักษณ์ของพื้นที่ท้องถิ่นนั้น ๆ แสดงผ่านการสวมใส่ขณะการแสดง การรำยาว หรือชาวปักษ์ใต้ที่รู้จักกันว่า “การแสดงมโนราห์” การสวมใส่เทริดแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์เชิงช่าง ผ่านมาอาจจะทำให้รู้ว่าเทริดโนราที่ขณะสวมใส่นั้นเป็นของสกุลช่างใดหรือมาจากพื้นที่ของจังหวัดใด เทริดโนราในแต่ละรุ่นมีการสืบทอดยังคงรักษารูปแบบอัตลักษณ์ดั้งเดิมไว้อย่างครบถ้วน

สรุป

อัตลักษณ์เทริดโนราของสกุลช่างภาคใต้มีความโดดเด่นที่แตกต่างกันดังนี้ สกุลช่างอัน จังหวัดสงขลา โดดเด่นด้านการตกแต่งโครงเทริดด้วยการปั้นลายตัวพุด ลายตัวผมเทริด และลายแมงดาตามกัน สกุลช่างลุ่ม จังหวัดตรัง โดดเด่นด้านการทำเพดานเทริด 4 ชั้น และการแต้มสีเป็นลายดินจุกตุบบริเวณโครงเทริด สกุลช่างแวก จังหวัดนครศรีธรรมราช โดดเด่นในการใช้ไม้รักทำยอดเทริดเพราะมีความเชื่อว่าจะมีคนรักคนหลง เพดานเทริดประดับดอกไม้ไหว โครงเทริดตกแต่งด้วยการปั้นลายรักร้อย ลายตาข้าวพอง และส่วนโครงหน้าเทริดทำเป็นรูปทรงเรียกว่าหยักไผม และสกุลช่างลำย จังหวัดพัทลุง โดดเด่นในการใช้ไม้มงคลประเภทไม้ขนุนและไม้ยอดทำเพดานเทริด ส่วนยอดเทริดใช้วิธีการขุดเป็นรูปดอกบัว โครงเทริดตกแต่งด้วยการปั้นลายหยดน้ำค้าง และแต้มสีแดงซึ่งภาษาช่างเรียกว่าการเขียนศิลป์ ส่วนคติความเชื่อของสกุลช่าง พบว่าทุกสกุลช่างมีความเชื่อเกี่ยวกับไม้ที่นำมาทำเทริดโนราสำหรับลวดลายของแต่ละสกุลช่างจะสะท้อนคติความเชื่อ ดังนี้ สกุลช่างอัน ใช้ลายตัวพุด มีลักษณะเหมือน ตัวโอม แทนความโชคดี ในขณะที่สกุลช่างลุ่ม ใช้ลวดลายตัวโอมเหมือนกันให้ความหมายแทนความสำเร็จ และความรุ่งเรือง

ส่วนสกุลช่างแว๊ก ใช้ลายดอกประจำยามทั้ง 4 ทิศ หรือเทวดาทั้ง 4 ทิศ ซึ่งเปรียบเสมือนพระพรหม และสกุลช่างลาย เน้นลาย หยอดน้ำค้าง แทนมีเมตตามหานิยมมหาเสน่ห์ เทริดโนราแต่ละสกุลช่างล้วนแล้วแสดงให้เห็นตัวตนอัตลักษณ์ของท้องถิ่นผ่านงานฝีมือ อัตลักษณ์ตัวตนของตัวช่างที่สร้างสรรค์ชิ้นงานหัตถกรรมล้วนแล้วสะท้อนภูมิปัญญา คติความเชื่อ ศาสนา ประเพณี และวิถีชีวิตของคนปักษ์ใต้ผ่านเทริดโนราอัตลักษณ์ความเป็นท้องถิ่นเมืองได้อย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

จากผลบทความวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ความรู้เรื่องเทริดโนราสกุลช่างต่างในภาคใต้ควรได้รับการอนุรักษ์และเผยแพร่ให้มากกว่านี้ เพราะถือเป็นงานหัตถกรรมชั้นสูงที่อยู่ภาคใต้ของเรา
2. ควรให้มีการประชาสัมพันธ์ไปยังองค์กรสถาบันการศึกษาที่นำไปใช้เป็นสื่อการเรียนการสอน การประยุกต์วัฒนธรรมท้องถิ่นควบคู่กับการเรียนการสอน และกระทรวงวัฒนธรรมนำความรู้ไปเผยแพร่ส่งเสริมอัตลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่นภาคใต้ จะได้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในเชิงวัฒนธรรมท้องถิ่น

บรรณานุกรม

- กรกฎ จำเนียร และเมธาวี จำเนียร. (2559). การพัฒนาทักษะการสร้างสรรค์และผลิตสื่อวีดิทัศน์สารคดีทาง วัฒนธรรมแก่นักเรียนในโรงเรียนเพื่อการเรียนรู้การอนุรักษ์และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น จังหวัดนครศรีธรรมราช. *วารสารสุทธิปริทัศน์*. 29, 28-38.
- โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน. (2516). *ภูมิปัญญาไทย เล่มที่ 16*. สืบค้นเมื่อ 1 กันยายน 2564. จาก <http://kanchanapisek.or.th>.
- ฉัตรชัย ศุภระกาญจน์. (2523). *พิธีกรรมที่นำศึกษาในโนราโรงครู. ใน พุ่มเทวาทิระลิกงานเชิดชูเกียรติ ศิลปินภาคใต้ : ชวนอุปลัถม์ภักธรากร*. กรุงเทพมหานคร:สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

- ธีรวัฒน์ ช่างสาน. (2560). การพัฒนาเครื่องแต่งกายโนราภูมิปัญญาชาวบ้านใน
จังหวัดนครศรีธรรมราช. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา. 12(1), 93-106.
- นภสมน นิจันตร์. (2550). โнора : สัญลักษณ์ พิธีกรรม ตัวตนคนใต้
รอบลุ่มทะเลสาบสงขลายุคโลกาภิวัตน์. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- ปฎิวัติ นามทองใบ และปัทมาวดี ชาญสุวรรณ. (2564). ศิราภรณ์ : เครื่องประดับ
ศิระในการประกวดมิสแกรนด์ไทยแลนด์ (วิทยานิพนธ์ปริญญามหา
บัณฑิต). มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ประไพพิมพ์ พานิชสมัย. (2560). การออกแบบอัตลักษณ์ ส่งเสริมการท่องเที่ยว
เส้นทางวัฒนธรรมท้องถิ่นชุมชนท่าแพ จังหวัดนครศรีธรรมราช
(วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัย
ศิลปากร.
- พัทธานันท์ สมานสุข. (2559). การสืบทอดโนราเพื่อการดำรงอยู่ของวัฒนธรรม
พื้นบ้าน:กรณีศึกษาโนรายก ชูบัว (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต).
กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).
- มานพ อ่อนแก้วและคณะ. (2556). แนวทางการพัฒนาการประดิษฐ์เทริดโนรา
มรดกทางวัฒนธรรมโดยการประยุกต์วัสดุสมัยใหม่ในการผลิตของ
ภูมิปัญญาในแถบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา (รายงานวิจัย). สงขลา : สำนัก
ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542.
กรุงเทพฯ:นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- วิมล จิโรจพันธุ์, ประชิต สกณะพัฒน์ และกนิษฐา เขยกีวงศ์. (2551). มรดกทาง
วัฒนธรรมภาคใต้. กรุงเทพฯ : แสงดาว.
- ศิรินาถ ปิ่นทองพันธ์ . (2546). การรับรู้และการสื่อสารในการแสดงอัต
ลักษณ์ความเป็นชาวใต้ของนักศึกษาภาคใต้ในกรุงเทพมหานคร.
กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อภิญา เพื่อฝูงฟูสกุล. (2546). **อัตลัษณ์ : การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด.** กรุงเทพฯ : คณะกรรมาการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาด้งคณาวิทยา
สำนักรงานคณะกรรมาการวิจัยแห่งชาติ.

อุไรรัตน์ ศิริศุมดิลกภัทร์. (2558). **อัตลัษณ์ของนายกองค้การบรหารส่วน
จังหวัดสตรีในประเทศไทย** (วิทยานัพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). กรุงเทพฯ
: วิทยาลัยบัณฑิตศึกษาด้านการจ้ดการมหาวิทยาลัยศรีปทุม.

โอบาส อีสโอบ. (2544). **ศึษาพัธึครอบเทร็ดโนรา** (วิทยานัพนธ์ปรัชญามหา
บัณฑิต). สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษัณ.

บุคลานุกรม

จตุรงค์ จันทระ (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรพันธ์ สัทธิกุล (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตำบลบ่อบ้าง
อำเภอสัทงพระ จังหวัดสงขลา. เมื่อบวันที่ 6 - 10 มีนาคม 2565.

ประเทือง สัจบุตร (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรพันธ์ สัทธิกุล (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตำบลนาข้าว
เสัย อำเภอนาโอง จังหวัดตรัง. เมื่อบวันที่ 11 - 16 มีนาคม 2565.

กั๊ สัจบุตร (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรพันธ์ สัทธิกุล (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตำบลนาข้าวเสัย
อำเภอนาโอง จังหวัดตรัง. เมื่อบวันที่ 11 - 16 มีนาคม 2565.

เสัรมศัคดี เลือ่นจันทร (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรพันธ์ สัทธิกุล (ผู้สัมภาษณ์). ตำบล
สมหวัง อำเภอกงทรา จังหวัดพัทลุง. เมื่อบวันที่ 9 - 10 กรกฏาคม 2565.

ณรงค้ชัย รึยาพัณธ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรพันธ์ สัทธิกุล (ผู้สัมภาษณ์). ตำบลพึปูน
อำเภอพึปูน จังหวัดนครศัรึธรรมราช. เมื่อบวันที่ 16 - 17 กรกฏาคม
2565.

อำนาง โนวัณณ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). จักรพันธ์ สัทธิกุล (ผู้สัมภาษณ์). ตำบลฉวาง
อำเภอฉวาง จังหวัดนครศัรึธรรมราช. เมื่อบวันที่ 20 - 21 กรกฏาคม 2565.